

DUOMENYS KUŠELIAUSKO BIOGRAFIJAI

AURELIJA RABAČIAUSKAITE

Serafimui Kušeliauskui (1820—1889) šalia L. Ivinskio, S. Daukanto ir M. Valančiaus priklauso kuklesnė, bet irgi įsidėmėtina vieta lietuvių raštijos istorijoje. Jis buvo nenuilstamas M. Valančiaus idėjų vykdytojas ir propaguotojas, paskyręs savo gyvenimą ir turta lietuviškų raštų rengimui, leidimui ir platinimui niūriais spaudos draudimo metais.

Visai S. Kušeliausko veiklai būdingas didelis visuomeninis aktyvumas, noras visapusiškai pakeisti gyvenimo negandų ir darbų nualinto vargdienio likimą. Todėl neteisinga būtų jį minėti tiktai kaip tamsių ir po jo mirties ne kartą leistų „Peklų“, „Carsų apie baibes dienos sudo“ ir kitų panašių kontrafakcinių knygelių sudarytoją. S. Kušeliauskas rūpinosi varguolių materialiniu ir dvasiniu gyvenimu, kaip mokėdamas jiems padėjo, gydė ir švietė. 1886 m. išėjusioje knygoje „Žinia apie gidima ligu kuno ir dušes“ autorius supažindina skaitytoją su pagrindinėmis ligomis, nurodo, kaip jas gydyti. Įtaigiai, su literato įžvalgumu aprašydamas drugį, kaltūną ir kitas dabar jau išnykusias ligas, S. Kušeliauskas daugelio jų priežastimi laiko išsekimą. Be daugybės higienos ir sanitarijos patarimų, ši knyga tartum papildo ir argumentuoja jo pagrindines švietėjiškas mintis: užuot gėrus, kortavus, rūkius bei dykinėjus, reikia imtis knygos, ir tada žmogus bus visiškai sveikas ir laimingas. Prisiminęs alkanas savo vaikystės dienas, veržimasi į mokslą,

1887 m. jis išleidžia knygutę „Skala pavargelių siratų“. Čia paskelbti gramatikos pradžienys, parašyti remiantis K. Kasakauskiu, idėta šiek tiek praktinių žinių bei patarimų ir vėl smerkiamas rūkymas, girtavimas, tingėjimas. Knygelės gale yra skyrelis „Pradžia tėvynės musu“—trumpos istorinės žinutės, išdėstytos madinga ano meto forma: kaip išmintingo senelio atsakymai į klausimus apie Lietuvos senovę. Skyrelio pabaigoje autorius sakosi ateityje išleisias dar 9 tokias istorijas. Iš to matome, kad S. Kušeliauskas, galbūt pats to sąmoningai ir nenorėdamas, švietėjiškų intencijų verčiamas, jau suko pasaulietinės literatūros kryptimi.

Charakteringas knygutės pavadinimas ir adresatas — ji skiriama „pavargeliams“ (mėgstamas S. Kušeliausko terminas), žemiausiam socialiniam sluoksniui, kurį sudaro našlaičiai, „biedneliai“, pavargėliai, tarnai, piemenys, „pustelnikai“, — visi mieli „Lietuvos ir Žemaičių broliai“. Aišku, kad tokios literatūros kalba turi būti jiems visiems suprantama. Iš 1885 m. rašyto laiško A. Burbai sužinome, kad S. Kušeliauskas brandino vienos, visai Lietuvai skirtos rašomosios kalbos idėją: „Rupesmes kajp imanidami rašit žodejs grinos lietuviškos kalbos, vienok turesme žvalgites ant abelnos (agulnos) naudos kad lietuvej ir žemajtej suprastu. Tame dalike rejk didžios atsargos ir žinojimo visu apigardu-parapiju kalbos“¹. S. Kušeliauskas suvokė bendrinės rašomosios kalbos būtinumą, bet

¹ „Aušros“ 40 m. sukaktuvese.— Filadelfija, [1923], p. 112.

silpnas filologinis išsilavinimas kliudė pozityviems jo planams. Nors jo vertimuose apstu barbarizmų, raidiško teksto laikymosi, tačiau jis gana laisvai į verčiamą tekstą įterpia ir savo minčių, aforizmų, pamokymų, patarimų ir net knygų reklamų. Visą Lietuvą rašytojas svajojo matyti gražią ir kultūringą, su knyga rankose. Užėmęs mokytojo-misionieriaus poziciją, jisai įtikinamai ir argumentuotai buvo padalijęs pareigas: „Jei pats negali rašyti knygų, tai bent skajtik gražias kitų parašitas...² „Če kiekvienas suprant, kad vieni tur mokiti pavargelu vajuks skajtiti, o kiti gabiantis ir visose kampose platinti knigeles³, „Gimditojai tur išmokiti sava vajuks skajtiti“⁴, o šeiminkai privalo žiūrėti, kad „piemenis gindami banda, imtu su savimi knigele, kad žiemos lajke vakarajs tarp šiajminos vienas ajškėj skajtiju kokia giara knigele, o kiti klausidami dirbtu darba“⁵.

S. Kušeliauskas buvo didelės energijos, nepaprastai atsidavęs savo skelbiamoms mintims. Jis suprato, kad neveiklos, meditacijų, svarstymų ir pasyvumo laikai negrįžtamai praėjo: „Ješkok išminties moksle, o ne snauks tinginistoj rimodams“⁶, „Kaipo rudis naikin gelžį, teip lygiai tinginystė naikina laimę kuno ir dušos“⁷.

„Mokikit vargšu vaikes,
Selpkit biednus sirateles.

Platinkit tarp žmonių šviesa
Kad tarp jų giventu tiesa“⁸

S. Kušeliauskas suvokė, kad našiam švietėjiškam darbui reikalinga stipri organizacija, pastovi materialinė bazė, nes jis gerai žinojo svarbiausią savo

meto bruožą. „Skaitant knygas, arba šnekant su tulajs, neva apšviestajs virajs, atsitinka neretaj išgirsti, jog vieni vadina mūsų gadinę—amžiu mokslo, kiti amžiu apšvietimo, kiti kitaip; o tuomtarpu, po tejsibej, ira taj amžius ne ko kito, tik visotinio **pinigų viešpatavimo**“⁹—rašė S. Kušeliauskas (pabraukta jo).

Tokiu metu svarbu nebūti vienam, nepasimesti, bet kurti draugijėles, nuolat aukoti pinigus svarbiam ir neatidėliotinam savišvietos reikalui, nes tik tokiu būdu galima bus visus aprūpinti reikiamomis knygomis. Įdomu tai, kad šias mintis autorius dėsto maldaknygėje. „Pradžioje nors dešimts susitarę sudėkite po keletą rublių ir nusiųskite kokį žmogų į tą vietą, kurioje galite gauti knygeles: po parnešimo galėsite patys, arba par kitus pardavinėti. Už tuos sudėtus pinigus tiktai skaitymo knygeles pirkite, nes par anas tegali žmogus prigulinčei apsišviesti. Kad jau tos naminės misijos pasidaugins, sąnarei ir nauda pasidaugins, tad iš atlikusių pinigų galėsite pavargėliems duoti dovanai knygeles. Tiktai reikia gero noro, o su maža pinigine afiera galėsite daryti didžius, misionoriškus tėviškėje savo darbus“¹⁰. Taip gimė knygų banko idėja, kurios įkūnijimui pats S. Kušeliauskas atiduoda visą savo turą, nes „tarp gyventoju lietuviškos giminės, ar tai esančius Žemaitijoje, ar Lietuvoje, ar Prusuose, ar Amerikoje, ar kur kitur yra didesnė puse žmonių pavargėliu neturinčiu nei jokios išgalos pirkti knygeles“. Tuos žodžius skaitome garsiojoje 1887 m. S. Kušeliaus-

² Visų metų gyvenimaj šventuju. D. 5.—V., 1859 [Tilžė, 1892]. p. 163.

³ Visų metų gyvenimaj šventuju. D. 1.—V., 1859 [Tilžė, 1889]. p. 219.

⁴ Misija. [Tilžė, 1887], p. 7.

⁵ Ten pat, p. 7.

⁶ Ten pat, p. 59.

⁷ Škala pavargėlių siratų ir apie daugel kitų naudingų žinių.—Tilžė, 1904, p. 59.

⁸ Misija. [Tilžė, 1887], p. 18

⁹ Visų metų gyvenimaj šventuju. D. 5.—V., 1859, [Tilžė, 1892], p. 120.

¹⁰ Aukso altorius arba šaltinis...—V., 1879 [Tilžė, 1892?], p. 229.

ko deklaracijoje, pasirašytoje Lauryno slapyvardžiu ir išspausdintoje tų pačių metų „Šviesos“ ^{3/4} numeryje, p. 97: „Uždėjimo kniginio amžino banko lietuviškos rašliavos (litaratūros)“. Šis „amžinas bankas“ turėjo tapti nenutrūkstamu lietuviškų knygų leidimo fondu, tačiau Tilžės spaustuvininkai iššvaistė S. Kušeliausko kapitalą — 2.000 rublių — saviems reikalams, o banko netrukus žlugo. Beveik visi žymesnieji S. Kušeliausko biografai (A. Milukas, Vaižgantas, P. Kriaučiūnas, R. Vėbra ir kt.) yra minėję ir nagrinėję šią taurią ir donkichotišką S. Kušeliausko iniciatyvą. Reiktų pridurti nebent tai, kad amžino banko idėja S. Kušeliausko buvo paskelbta ir lenkų kalba išleista atskira brošiūra Ciešyne: „Bank ludowych książek“. (Ši brošiūra saugoma Lietuvos TSR istorijos archyve — fondas 446, apyrašas 2, byla 323). Lenkiškai S. Kušeliauskas yra parašęs ir savo autobiografiją, kurioje sentimentalokai, pagal ano meto literatūrinę madą, išdėstė savo siekimus ir laimėjimus. Blaivusias Vaižgantas nepatikėjo to rašinio minčių ir faktų tikslumu, sakydamas, kad „tikrų žinių parinkti apie Serafimą-Lauryną Kušeliauskį buvo gana keblu, nes jis pats ir jo artimieji prideda labai daug fantastiškumą“ ¹¹.

Tuos fantastiškumus šiek tiek padeda išsklaidyti Petrozavodzko Istorijos archyve esantis S. Kušeliausko tarnybos

Lietuvos TSR knygų rūmai

lapas: «ФОРМУЛЯРНЫЙ СПИСОК о службе ДВОРЯНСКОГО ЗАСЕДАТЕЛЯ ЛОДЕЙНОПОЛЬСКОГО УЕЗДНОГО СУДА КОЛЛЕЖСКОГО РЕГИСТРАТОРА СЕРАФИМА АНТОНОВА КУШЕЛЕВСКОГО Составленъ 8 Августа 1851 года» (Олонецкое губернское правление ФОРМУЛЯРНЫЕ СПИСКИ. Фонд 2, Опись 68, ед. хр. 1113, г. 1851).

Iš šito tarnybos lapo sužinome, kad, baigęs Kolainių gimnazijos penkias klases, S. Kušeliauskas atvyko į Oloneco guberniją ir pradėjo dirbti Petrozavodzko miesto magistratė. 1847 metais ten buvo paskirtas stalo viršininku. Darbo atestacija gera: gabus ir vertinamas (способен и достоин). Pats S. Kušeliauskas šį laikotarpį taip aprašė: „Tiesa, nebuvau labai gabus; bet ko trūko, atstodavau darbštumu“. Vyresnybė pamatė mano uolumą ir rūpestingumą. Metus praleidus, man pačiam visai tuo nesirūpinant (aš nė svajote nesvajojau apie aukštesnę vietą), pati valdyba pakėlė mane stalo viršininku“ ¹².

Tuo faktu ir baigiasi tikslūs, dokumentu paremti S. Kušeliausko biografijos duomenys. Žinoma, kad vėliau jis užėmė dar aukštesnes vietas, o po 1863 metų sukilimo grįžęs į Lietuvą, visiškai atsidavė skriptoriaus darbui — Vaižganto terminu kalbant, — lietuviškų knygų „gamintojo“ pašaukimui. Mirė Sudarge, ten ir palaidotas.

Įteikta 1978 m. spalio mėn.

К БИБЛИОГРАФИИ С. КУШЕЛЯУСКАСА
А. РАБАЧАУСКАЙТЕ

Резюме

В статье публикуются некоторые новые данные, касающиеся биографии литовского просветителя XIX века С. Кушеляускаса, най-

денные в Историческом архиве г. Петрозаводска. В данном архиве хранится служебный лист С. Кушеляускаса «Формулярный Список

¹¹ Vaižgantas. Raštai. T. 12.— K., 1929, p. 184.

¹² Ten pat, p. 195.

о службе Дворянского заседателя Лодейнопольского уездного Суда коллежского регистратора Серафима Антонова Кушелевского, составлен 9 августа 1851 года». (Олонецкое губернское правление. Формулярные списки. Фонд 2, опись 68, ед. хр. 1113 г. 1851). Из указанного документа мы узнаем, что С. Кушеляускас работал в магистрате г. Петро-

заводска, а в 1847 г. был назначен начальником стола и что его работа оценена положительно, словами: «способен и достоен».

В истории литовской культуры С. Кушеляускас известен как неустанный просветитель народа, составитель литовских книг, их издатель и распространитель в годы запрета литовской письменности.

ZUR BIOGRAPHIE S. KUŠELIAUSKAS

A. RABAČIAUSKAITE

Zusammenfassung

Serafimas Kušeliauskas ist einer der bekannter Erklärer des 19. Jahrhunderts im Litauen. Während des Druckverbots war er bei der Bereitung, Verausgabe und Verbreitung der Bücher tätig. Aber in seiner Biographie gibt es noch viele Lücken. In diesem Artikel wird es

ein neues Material aufgeführt, das im Archiv der Stadt Petrozawodsk gefunden ist. Daraus wird es klar, das S. Kušeliauskas im Jahre 1847 im Magistrat dieser Stadt arbeitete als Chef einer Abteilung. S. Kušeliauskas wird charakterisiert als ein begabter Beamte.